

Rudolf Steiner
Duchovní věda a sociální otázka
(Geisteswissenschaft und soziale Frage)
Tři stati z časopisu „Lucifer-Gnosis“, Berlín 1905/06.

I.

Kdo dnes pozoruje svět kolem sebe otevřenýma očima, všude vidí mohutně se zvedat to, čemu se říká „sociální otázka“. Ti, kdo to myslí se životem vážně, musí nějakým způsobem přemýšlet o tom, co s touto otázkou souvisí. A jako samozřejmé se musí jevit, že způsob představ, jenž jako svoje úkoly stanovil nejvyšší ideály lidstva, musí nějak získat vztah k sociálním požadavkům. Takovým způsobem představ chce však být pro přítomnost způsob duchovně-vědecký. Proto je jen přirozené, že se lidé ptají na tento vztah.

Především zde může existovat dojem, že v tomto směru nemá duchovní věda co zvláštního říci. Za její nejpřednější rys charakteru bude se především považovat prohlubování duševního života a probouzení pohledu do duchovního světa. I ti, kteří se jen zběžně seznámí s idejemi, jež duchovně orientovaní řečníci a spisovatelé šíří, mohou při nezaujatém pozorování poznat toto úsilí. Je však obtížnější nahlédnout, že toto úsilí má v současnosti praktický význam. A zejména nebude patrná jeho spojitost se sociální otázkou. Mnozí se ptají, jak může sociálním potížím pomáhat nauka, která se zabývá „znovutělováním“, „karmou“, „nadsmyslovým světem“, „vznikem člověka“ atd.? Takový myšlenkový směr se jakoby vznáší nad veškerou skutečností v oblacích, kdežto dnes přece by každý nutně potřeboval soustřeďovat své myšlení, aby plnil úkoly, které ukládá pozemská skutečnost.

Ze všech názorů, které se dnes vzhledem k duchovní vědě musí stavět do popředí, zaznamenáme zde dva.

Jeden spočívá v tom, že se považuje za výraz bezuzdné fantazie. Je to zcela přirozené, že tu existuje takový názor. A pro stoupence duchovní vědy neměl by být nepochopitelný. Každý rozhovor v jeho okolí, všechno, co se kolem něho děje, co člověku způsobuje potěšení a radost, to všechno ho může poučit o tom, že především pro mnohé mluví pošetile. K tomuto pochopení svého okolí musí ovšem přinést bezpodmínečnou jistotu, že je na správné cestě. Jinak by sotva mohl stát zpříma, ujasní-li si rozpor svých představ s představami těch mnohých jiných, kteří patří k obeznaným a myslícím. Má-li pravou jistotu, zná-li pravdu a nosnou sílu svého názoru, řekne si: Dobře vím, že teď mohu být považován za fantastu, a je mi jasné, proč tomu tak je; avšak pravda musí působit, i když se jí lidé vysmívají, a její účinek není závislý na míněních, jež o ní vládou, ale na jejím důkladném základě.

Jiným názorem, jenž pronásleduje duchovní vědu, je ten, že její myšlenky jsou sice krásné a uspokojující, že však mohou mít cenu jen pro vnitřní duševní život, ne pro praktický životní boj. I ti, kteří si pro ukojení svých duchovních potřeb žádají duchovně-vědecké potraviny, mohou velmi snadno upadnout do pokušení, říkat si: Ano, ale jak vyřešit sociální nouzi, materiální bídu, to přece tento myšlenkový svět vůbec nemůže objasnit. – Jenže právě tento názor spočívá na naprostém zneuznání opravdových skutečností života, a především na nesprávném chápání plodů duchovně-vědeckých představ.

Otázka totiž téměř výhradně zní: Čemu učí duchovní věda? Jak se dá dokázat to, co tvrdí?

A ovoce se potom hledá v pocitu uspokojení, který lze z nauk čerpat. To je přirozeně tak samozřejmé, jako možné. Vždyť především je nutno zjednat si cit pro pravdu tvrzení, s nimiž se setkáváme. Jenže právě ovoce duchovní vědy se v tom hledat nesmí. Toto ovoce se totiž objeví až tehdy, když stoupenec duchovní vědy přistoupí k úkolům praktického života. Záleží na tom, zda mu duchovní věda nějak pomáhá chápat se těchto úkolů rozumně a s pochopením hledat prostředky a cesty k řešení. Kdo chce v životě působit, musí nejprve životu rozumět. V tom tkví jádro věci. Dokud se zastavíme u otázky: Čemu učí duchovní věda?, můžeme tuto nauku považovat za příliš vysokou pro praktický život. Zaměříme-li se však na to, jakým školením projde myšlení a cítění vlivem těchto nauk, potom takové námitky skončí. I kdyby se to povrchnímu chápání jevilo jakkoli zvláštní, přesto je správné: zdánlivě fantastické duchovně-vědecké myšlenky vytvářejí pohled pro správné vedení všedního života. A duchovní věda zbystřuje chápání sociálních požadavků právě tím, že vede ducha teprve do světových výšin nadsmyslového světa. I když se to jeví plné rozporů, je to pravda.

Ať ukáže příklad, co je tím myšleno. V poslední době vyšla nesmírně zajímavá kniha „Dělníkem v Americe“ (Als Arbeiter in Amerika). Její autor, vládní rada Kolb, se rozhodl několik měsíců pobýt v Americe jako obyčejný dělník. Tím si osvojil úsudek o lidech a životě, jaký mu zřejmě nemohlo dát vzdělání, jímž se stal vládním radou, ani zkušenosti, které mohl sesbírat v tomto postavení a na všech místech, která člověk zastává, než se stane vládním radou. Tím byl po léta na poměrně zodpovědném místě, a teprve když z něho odešel a krátce žil ve vzdálené zemi, poznává život tak, že ve své knize napsal větu, která stojí za povšimnutí: „Jak často jsem se dříve, když jsem viděl zdravého muže žebrot, morálně rozhořčen ptal: Proč ten lump nepracuje? Teď jsem to věděl. V teorii to ovšem vypadá jinak než v praxi, a i s nejméně radostnými kategoriemi národního hospodářství se u psacího stolu zachází zcela snesitelně.“ Zde nesmí vzniknout nejmenší nedorozumění. Je nutno projevit naprosté uznání muži, který se rozhodl vystoupit z pohodlné životní situace a těžce pracovat v pivovaru a v továrně na jízdní kola. Vysoké ocenění tohoto činu budiž co možná silně zdůrazněno předem, aby nevznikla domněnka, že jde o odmítavou kritiku tohoto muže. – Ale pro každého, kdo chce vidět, je naprosto jasné, že všechno školení, všechna věda, jíž tento muž prošel, nepodala mu úsudek o životě. Pokusme se přece ujasnit, si, co se tím doznává: Lze se naučit všemu, co dnes činí člověka schopným, zastávat poměrně vysoká místa: a přitom lze být zcela vzdálen životu, na nějž se má působit. – Což to není tak, jako kdyby se někdo vzdělával ve škole pro stavbu mostů, a když potom má za úkol postavit most, vůbec tomu nerozumí? Ale ne, není tomu docela tak. Kdo se na stavbu mostu připraví špatně, brzy si svůj nedostatek ujasní, když vstoupí do praxe. Prokáže se jako fušer a všude bude odmítán. Kdo se však špatně připraví na působení v sociálním životě, neprojeví se jeho nedostatky tak rychle. Špatně postavené mosty spadnou; a i nejzaujatejšímu je potom jasné, že stavitel mostu je fušer. Co se však zfušuje v sociálním životě, projevuje se jen v tom, že tím trpí bližní. A spojitost tohoto utrpení s fušerstvím není tolik patrná jako vztah mezi zhroucením mostu a neschopným stavitelem. – Jenže teď se řekne, co má toto všechno co společného s duchovní vědou? Což se stoupenec duchovní vědy dokonce domnívá, že by jeho nauky vstříply vládnímu radovi Kolbovi lepší chápání života? Co by mu prospělo, kdyby třeba věděl něco o „znovuvtělování“, o „karmě“ a o všech „nadsmyslových světech“? Nikdo přece nebude chtít tvrdit, že by ideje

o planetárních soustavách a vyšších světech jmenovaného vládního radu uchránily, že by si jednoho dne musel uvědomit, „že se s nejméně radostnými národohospodářskými kategoriemi dá u psacího stolu zcela dobře nakládat.“ Stoupenec duchovní vědy může skutečně odpovědět – jako v jistém případě Lessing: Já jsem tento nikdo; přímo to tvrdím. Jenže nemusí se to chápat tak, jakoby někdo mohl být s naukou o „znovuvtělování“ nebo s věděním o „karmě“ správně sociálně činný. To by přirozeně bylo naivní. Věc samozřejmě není taková, že bychom ty, kteří jsou určeni stát se vládními rady, místo ke Schmollerovi, Wagnerovi nebo Brentanovi na univerzitu, odkazovali na „Tajnou vědu“ Blavatské. – Avšak na čem záleží, je následující: bude národohospodářská teorie, jejímž autorem je stoupenec duchovní vědy, takovou teorií, s kterou se dá dobře zacházet u psacího stolu, která však vůči skutečnému životu selhává? A tou právě nebude. Kdy nějaká teorie neobstojí vůči životu? Když ji vyprodukuje myšlení, neškolené pro život. Avšak nauky duchovní vědy jsou skutečnými zákony života právě tak, jako nauky o elektřině jsou zákony v továrně na elektrické přístroje. Kdo chce zařídit takovou továrnu, musí si nejprve osvojit pravou nauku o elektřině. A kdo chce působit v životě, musí poznat zákony života. Jakkoli se však nauky duchovní vědy zdají životu vzdálené, tak jsou mu ve skutečnosti blízké. Povrchnímu pohledu se jeví odcizené světu; pravému chápání zpřístupňují život. Neuchylujeme se z pouhé zvědavosti do „duchovně-vědeckých kroužků“, abychom obdržely rozmanité „zajímavé“ výklady o „oněch“ světech, nýbrž intenzivně zde rozvíjíme své myšlení, cítění a chtění pomocí „věčných základů bytí“, abychom mohli vstupovat ven do života a rozumět mu s jasným, čirým pohledem. Duchovně-vědecké nauky jsou oklikou k životaplnému myšlení, usuzování a cítění.

Duchovně-vědecké hnutí bude ve svých správných kolejích teprve tehdy, až se toto plně uzná. Správné jednání plyne ze správného myšlení (*myšlení na základě poznané reality*); a nesprávné jednání plyne ze zvráceného myšlení (*myšlení bez ohledu na realitu*). Kdo vůbec chce věřit v to, že v sociální oblasti lze způsobit něco dobrého, musí připustit, že závisí na lidských schopnostech, aby to dobré působilo. Propracovat se duchovně-vědeckými idejemi znamená zesílení schopností k sociálnímu působení. V tomto vztahu nejde výhradně o to, které myšlenky z duchovní vědy přijmeme, ale o to, co jejich vlivem učiníme ze svého myšlení.

Jistě je nutno doznat, že v kruzích, které duchovně-vědecky usilují, není vidět příliš mnoho práce právě po této stránce. A stejně tak nelze popřít, že nezáčastnění na duchovní vědě mají ještě všechny důvody, aby pochybovali o shora uvedených tvrzeních. Také však se nesmí nechat bez povšimnutí to, že duchovně-vědecké hnutí v současném pojetí je teprve na začátku své působnosti. Jeho další pokrok bude spočívat v tom, že se zavede do všech praktických oblastí života. Potom se např. pro „sociální otázku“ ukáže, že teorie, „s nimiž se dá zcela dobře zacházet u psacího stolu“, nahradí takové, které učiní člověka schopným, posuzovat život nezaujatě, a nasměruje vůli k takovému jednání, že bližním vzejde prospěch a požehnání. Mnohý řekne, že právě z Kolbova případu je zřejmé, že odkaz k duchovní vědě je zbytečný. Bylo by jen nutné, aby se lidé, kteří se připravují na nějaké povolání, učili svým teoriím nejen pouze ve studovně, ale aby se stýkali se životem, aby vedle teoretických návodu dostávali i praktické návody. Neboť jakmile se Kolb podíval na život, stačilo přece i to, čemu se naučil, aby dospěl k jinému názoru, než jaký měl dříve. Ne, to nestačí, protože nedostatek spočívá hlouběji. Když někdo vidí, že s nedostatečným předběžným vzděláním dovede stavět pouze mosty, které se zřítí, tu si tím ještě dávno nezískal

schopnost, stavět takové, které se nezřítí. K tomu si nejprve musí osvojit skutečně plodné předběžné (*předchozí*) vzdělání. Jistě není nic jiného třeba, než se jen dívat na sociální poměry, i když máme sebevíc nedostačující teorie o základních zákonech života, a už nebudeme říkat každému, kdo nepracuje: proč ten lump nepracuje? Na základě poměrů můžeme pak pochopit, proč takový člověk nepracuje. Ale naučili jsme se už tím uspořádat poměry k prospěchu lidí? Všichni lidé s dobrou vůlí, kteří předložili své plány ke zlepšení lidského údělu, nepochybně nesoudili tak, jako vládní rada Kolb před svou cestou do Ameriky. Všichni byli přece zřejmě před takovou expedicí také přesvědčeni, že každého, komu se daří špatně, nelze odbýt frází „proč ten lump nepracuje?“ Jsou proto všechny jejich návrhy sociálních reforem plodné? Ne, nemohou jimi být už proto, že si tak zhusta vzájemně odporují. A proto budeme mít právo říci, že ani pozitivní plány vládního rady Kolba k reformám nemohou být nějak zvlášť účinné. To právě je v tomto vztahu omyl naší doby, že každý se považuje za schopného chápat život, i když se vůbec neobeznámil se základními zákony života, když své myšlení nejprve nevyškolil, aby viděl pravé zákony života, když své myšlení nejprve nevyškolil, aby viděl pravé síly života. A duchovní věda je školením zdravého posuzování života, proto míří k jeho základu. Nic nepomůže, vidíme-li, že poměry vhnějí člověka do nepříznivých životních situací, v nichž upadá: je nutno poznat síly, jimiž se zjednájí příznivé poměry. A to nedovedou naši národohospodáři z podobného důvodu, z něhož nedovede počítat nikdo, kdo nezná násobilku. Postavte takového před sebevětší řady čísel: dívání mu neprospěje. Postavte někoho, jehož myšlení nic nechápe ze základních sil sociálního života, před skutečnost: i kdyby sebedůkladněji popisoval, co vidí; jak se sociální síly proplétají k blahu či neštěstí lidí, o tom přece vůbec nemůže rozhodovat.

V naší době je nutné chápání života, které vede k jeho pravým zdrojům. A takovým chápáním života může být duchovní věda. Kdyby všichni, kteří si chtějí utvořit názor o tom, čeho je sociálně třeba, chtěli nejprve projít životní naukou duchovní vědy, dostali bychom se dále. – Námitka, že ti, kdo duchovně-vědecky usilují, dnes pouze „mluví“ a „nejednají“, může platit právě tak málo jako ta, že také duchovně-vědecké názory se ještě neprozkoušely, takže se třeba mohou projevit jako šedá teorie právě tak, jako národohospodářství pana Kolba. První námitka nic neznamena, protože „jednat“ se samozřejmě nedá tak dlouho, jak dlouho jsou nám cesty k jednání uzavřeny. I když psycholog sebelépe ví, co musí otec podnikat ve výchově svých dětí; nemůže „jednat“, když ho otec nepřijme jako vychovatele. V tomto vztahu je nutno trpělivě čekat, až „mluvení“ duchovně-vědecky činných podá názor těm, kteří mají moc „jednat“. A k tomu dojde. – Druhá námitka je právě tak bezvýznamná. A vůbec ji mohou vznést jen takoví, kteří neznají základy duchovně-vědeckých pravd. Kdo je zná, ví, že vůbec nevznikají tak jako něco, co se „prozkouší“. Zákony blaha lidí jsou totiž vloženy do prazákladu lidské duše právě tak jistě, jako je sem vložena násobilka. Je jen nutno vstoupit dostatečně hluboko do tohoto prazákladu lidské duše. Jistě, lze si názorně představit, co je takto zaznamenáno v duši, jako si lze názorně představit, že dvakrát dvě jsou čtyři, když čtyři fazole rozdělíme na dvě skupiny. Avšak kdo by chtěl tvrdit, že pravda „dvakrát dvě jsou čtyři“ se nejprve musí vyzkoušet na fazolích. Je to totiž naprosto tak: kdo pochybuje o duchovně-vědecké pravdě, ten ji ještě nepoznal, jako by mohl jen někdo pochybovat, že „dvakrát dvě jsou čtyři“, když to ještě nepoznal. I když je obojí velmi rozdílné, protože to druhé je tak jednoduché, to první tak složité: přece je zde podobnost v jiném vztahu. – Nedá se to ovšem uznat, dokud sami nepronikneme do duchovní vědy. Proto také pro

neznalého duchovní vědy nelze podat „důkaz“ této skutečnosti. Dá se pouze říci: nejprve poznejte duchovní vědu, a bude vám také všechno jasné.

Důležité povolání duchovní vědy v naší době se projeví, až se stane kvasem v celém životě. Dokud se na tuto cestu do života nedá vstoupit v plném smyslu slova, jsou stoupenci teprve na začátku svého působení. A potud také budou slýchat výčitku, že jejich nauky jsou nepřátelské životu. Ano, jsou, jako byla železnice nepřátelská životu, jenž byl schopen považovat za „přiměřený životu“ jedině dostavník. Jsou tak nepřátelské, jako je budoucnost nepřátelská minulosti.

II.

Se vztahem k „sociální otázce“ stojí proti sobě dva názory. Jeden+ vidí příčiny dobrého a zlého v sociálním životě převážně v lidech, druhý hlavně v poměrech, v nichž lidé žijí. Zástupci prvního názoru budou chtít podporovat pokrok tím, že budou usilovat o to, aby se pozvedala duševní a tělesná zdatnost lidí a jejich morální citění; ti, kteří se kloní k druhému názoru, budou naproti tomu především dbát o to, pozvednout životní situaci, neboť si říkají, že mohou-li lidé slušně žít, pak se jejich zdatnost a jejich morální citění samo od sebe povznesou na vyšší stupeň. Sotva se dá popřít, že se druhý názor dnes stále více vzrývá. V četných kruzích se považuje za výraz zpátečnického myšlení, pokud se ještě zvláště zdůrazňuje první názor. Zde se říká: kdo od časného rána do pozdního večera musí bojovat s krajně hořkou nouzí, nemůže se dostat k vývoji svých duševních a morálních sil. Takovému dejte nejprve chléb, než mu začnete mluvit o duševních záležitostech.

Zejména vůči takovému úsilí, jakým je úsilí duchovně-vědecké, vyhrcoje se druhé tvrzení snadno ve výčitku. A nejsou to ti nejhorší v naší době, kteří vyslovují takové výčitky. Takoví třeba říkají: „Pravý theosof velmi nerad sestupuje z dévachanických a karmických úrovní na tuto Zemi. Deset slov ze sanskrtu poznají raději, než aby se poučili o tom, co to je základní důchod.“ Tak to čteme v nedávno vydané zajímavé knize „Kulturní situace Evropy při opětovém procitnutí moderního okultismu“ od G. L. Dankmara (Die kulturelle Lage Europas beim Wiedererwachen des modernen Okkultismus – Lipsko 1905).

Je nasnadě vyslovit výčitku následující formou. Poukazuje se na to, že v naší době jsou často osmičlenné rodiny, nacpané v jedné světnici, že takovým se nedostává ani vzduchu a světla, že své děti musí posílat do školy v takovém stavu, že padají slabostí a hladem. Potom se říká: což ti, kteří se starají o masový pokrok, nemusí především usilovat o to, aby v takových poměrech dosáhli nápravy? Místo aby své myšlení zaměřovali na nauky o vyšších duchovních světech, měli by je zaměřovat na otázku: jak řešit nouzi sociálního stavu? „Ať duchovní věda sestoupí ze své chladné osamělosti mezi lidi, národ; ať vážně a pravdivě postaví na vrchol svého programu etický požadavek obecného bratrství a jedná podle toho, aniž by dbala všech důsledků; ať z Kristova slova o lásce k bližnímu učiní sociální čin, a stane se a zůstane vzácně nepostradatelným vlastnictvím lidstva.“ Tak to stojí ve jmenované knize dále.

Ti, kteří vyslovují takovou námitku proti duchovní vědě, myslí to dobře. Dokonce jim přiznáváme, že mají pravdu vůči mnohým, kteří se zabývají duchovně-vědeckými naukami. Nepochybně jsou mezi nimi takoví, kteří chtějí pečovat pouze o své vlastní duševní potřeby, kteří pouze chtějí něco vědět o „vyšším životě“, o osudu duše po smrti

atd. – A zcela určitě nejsou v nepravu ti, kteří říkají, že v současné době je důležitější rozvíjet se v obecně prospěšném působení, ve ctnostech lásky k bližnímu a blaha lidí, než ve světě odcizené osamělosti pěstovat nějaké v duši dřímající vyšší schopnosti. Ty, kdož chtějí především toto, mohli bychom považovat za lidi se zjemněným sobectvím, jemuž je vlastní duševní blaho nad obecné lidské ctnosti. – Nikoli méně můžeme slyšet, jak se poukazuje na to, že o úsilí, jakým je úsilí duchovně-vědecké, mohou mít přece zájem pouze lidé, kterým se „daří dobře“ a kteří tudíž mohou svoji „zahálku“ věnovat takovým věcem. Kdo však musí od rána do večera pracovat za bídnou mzdu, toho bychom neměli sytit mluvením o všeobecné jednotě lidí, o „vyšším životě“ a podobných věcech.

Je jisté, že v naznačeném směru v lecčem hřeší i ti, kteří se zabývají duchovní vědou. Ale není méně správné, že dobře chápaný duchovně-vědecký život musí i jako jednotlivce vést k ctnostem obětavé práce a obecně prospěšného působení. V žádném případě nebude duchovní věda nikomu moci bránit, být právě tak dobrým člověkem jako jiní, kteří o duchovní vědě nevědí nebo nechtějí vědět. – Avšak to všechno se vzhledem k „sociální otázce“ vůbec nedotýká hlavní věci. Abychom pronikli k této hlavní věci, je právě zapotřebí více, než chtějí připustit odpůrci duchovně-vědeckého úsilí. Těmto odpůrcům se samozřejmě přiznává, že pomocí prostředků, z různých stran navrhovaných pro zlepšení sociální situace lidí, dá se dosáhnout mnoho. Jedna strana chce to, druhá ono. Leccos z takových stranických požadavků se jasně uvažujícímu brzy ukáže jako výmysl; leccos však chová i to nejlepší jádro.

Owen (jenž žil 1771-1858), jistě nejušlechtilejší ze sociálních reformátorů, stále znovu zdůrazňoval, že člověk je určován prostředím, v němž vyrůstá, že charakter člověka není třiben jím samým, ale životními poměry, v nichž vyrůstá. Vůbec nepopíráme oslňující správnost těchto vět. A ještě méně se k nim stavíme s pohrdlivým krčením ramen, i když jsou více nebo méně samozřejmé. Spíše beze všeho doznáváme, že se mnohé může zlepšit, řídí-li se lidé ve veřejném životě takovými poznatky. Proto však také nikdo nebude duchovní vědě bránit, aby se zúčastňovala těch děl lidského pokroku, která ve smyslu takových poznatků chtějí zjednat lepší úděl utlačených a nouzi trpících lidských tříd.

Jenže duchovní věda musí sestoupit hlouběji. Všemi takovými prostředky nelze totiž nikdy dosáhnout pronikavého pokroku. Kdo to neuznává, nikdy si neujasní, jak vznikají životní poměry, v nichž lidé jsou. Nakolik totiž je život člověka závislý na těchto poměrech, ovlivnil je sám člověk. Neboť kdo vlastně učinil zařízení, vlivem kterých je jeden chudý, druhý bohatý? Přece jiní lidé. To přece nic nemění na situaci, že tito „jiní lidé“ většinou žili před těmi, kteří v poměrech prospívají nebo nepospívají. Utrpení, která člověku ukládá sama příroda, přicházejí přece pro sociální situaci v úvahu jen nepřímou. Tato utrpení musí zmírnit nebo zcela odstranit právě lidské jednání. Neděje-li se to, co je v tomto směru nutné, pak je chyba jen v lidských zařízeních. – Důkladné poznání věcí učí, že všechna zla, o nichž se právem může mluvit jako o sociálních zlech, pocházejí také z lidských činů. V tomto vztahu je jistě nejen jednotlivý člověk, ale zajisté celé lidstvo „strůjcem svého štěstí“.

Jak je však toto jisté, tak je také pravda, že ve větším rozsahu žádná velká část lidstva, žádná kasta nebo třída nezpůsobuje utrpení jiné části se zlým úmyslem. Všechno, co se v tomto směru tvrdí, spočívá pouze v nedostatečném vhledu. Přesto, že i toto je vlastně samozřejmá pravda, musí se přece vyslovit. Neboť i když takové věci rozum snadno chápe, tu se přece v praktickém životě nechováme v jejich smyslu.

Každému vykořisťovateli svých bližních by přirozeně bylo nejmilejší, kdyby oběti jeho vykořisťování nemusely trpět. Došli bychom daleko, kdybychom to považovali nejen za samozřejmé, ale zařídili podle toho i své pocity a city.

Jenže co si máme s takovými tvrzeními počít? Nepochybně to namítne mnohý „sociálně smýšlející“. Má snad vykořisťovaný stát před vykořisťovatelem s blahovlnnými pocity? Což není zcela pochopitelné, když první druhého nenávidí a z nenávisti je veden ke svému stranickému postoji? Byl by to přece opravdu špatný recept – tak se bude dále namítat -, když by se utlačovanému vůči utlačiteli připomínala láska k člověku, třeba ve smyslu velikého Buddha: „Nenávist překonává nikoli nenávist, ale jedině láska“.

Přesto jedině poznání, jež navazuje na tento bod, vede ke skutečnému „sociálnímu myšlení“. A právě zde zasahuje duchovně-vědecké smýšlení. To totiž nemůže ulpívat na povrchním chápání, nýbrž musí pronikat do hloubky. Proto se nemůže zastavovat u toho, aby ukazovala, že těmi či oněmi poměry je vytvářena bída, ale musí pronikat k jedině plodnému poznání, čím byly tyto poměry vytvořeny a stále se ještě vytvářejí. A vůči těmto hlubším otázkám jeví se většina sociálních teorií právě jen jako „šedé teorie“, nebo dokonce jako pouhé fráze.

Dokud svým myšlením zůstáváme na povrchu, dotud připisujeme poměrům, vůbec zevnějšku zcela falešnou moc. Tyto poměry jsou totiž pouze výrazem vnitřního života. A tak jako rozumí lidskému tělu jedině ten, kdo ví, že toto tělo je výrazem duše, tak také může zevní zařízení v životě správně posoudit jen ten, kdo si ujasní, že tato nejsou nic jiného než výtvar lidských duší, které zde ztělesňují své pocity, smýšlení a myšlenky. Poměry, v nichž žijeme, jsou vytvořeny bližními; a nikdy nevytvoříme sami lepší poměry, nevyjdeme-li z jiných myšlenek, smýšlení a pocitů, než jaké měli oni tvůrci.

Pohledme na takové věci jednotlivě. Zevně se bude snadno jevit jako utlačovatel ten, kdo může vést přepychovou domácnost, používat první třídy ve vlaku atd. A jako utlačovaný se bude jevit ten, kdo musí nosit špatný kabát a jezdit ve čtvrté třídě. Nemusíme však být nesoucivým individuem, ani reakcionářem nebo podobně, abychom s jasným myšlením pochopili přece toto: Nikdo není utlačován nebo vykořisťován proto, že nosí ten či onen kabát, ale výhradně tím, že dělníkovi, jenž pro mne kabát zhotoví, dávám příliš malou mzdu. Chudý dělník, jenž si svůj špatný kabát koupí za málo peněz, je teď vůči svému bližnímu v tomto vztahu ve zcela stejné situaci jako boháč, jenž si dá zhotovit lepší kabát. Zda jsem chudý nebo bohatý: vykořisťuji, když kupuji věci, které nejsou dostatečně placené. Dnes by vlastně nikdo neměl druhého nazývat utlačovatelem, neboť ať se jen podívá sám na sebe. Dělá-li to přesně, tu v sobě brzy objeví také „utlačovatele“. Což práce, kterou musíš odvádět zámožnému, je za špatnou mzdu odváděna pouze jemu? Ne, ten, kdo sedí vedle tebe a naříká spolu s tebou na utlačování, opatřuje si práci tvých rukou za přesně stejných podmínek jako zámožný, proti kterému se oba obracíte. Jen to promysleme a shledáme jiné podklady k „sociálnímu myšlení“, než ty běžné.

Přemýšlíme-li o tom tímto směrem, tu si především ujasníme, že pojmy „boháč“ a „vykořisťovatel“ musíme zcela oddělit. Zda jsme dnes bohatí nebo chudí, záleží na osobní zdatnosti nebo na zdatnosti našich předků, nebo na zcela jiných věcech. Že jsme vykořisťovateli pracovní síly, nemá však s těmito věcmi nic společného. Alespoň ne bezprostředně. Má to však mnoho společného s něčím jiným. Totiž s tím, že naše zařízení nebo poměry, které jsou kolem nás, jsou postaveny na osobním vlastním prospěchu. O tom musíme přemýšlet zcela jasně, neboť jinak se nedostaneme ke zcela opačnému pojetí toho, co se praví. Koupím-li si dnes kabát, tu se podle stávajících

poměrů zdá zcela přirozené, že jej koupím co možná levně. To znamená, že přitom hledím jen na sebe. Tím je však naznačeno hledisko, které ovládá celý náš život. Snadno se teď může namítnout: což se sociálně uvažující strany a osobnosti nesnaží odpomoci tomuto zlu? Což tu není snaha chránit „práci“? Což pracující třídy a jejich zástupci nepožadují zlepšení mezd a zkrácení pracovní doby? Už shora bylo řečeno, že se ze stanoviska přítomnosti vůbec nic nenamítá proti takovým požadavkům a opatřením. Přirozeně se tím také nepřimlouváme za stávající stranické požadavky. Z hlediska, o něž zde běží, nepřichází v jednotlivostech v úvahu, že se straní ani „pro“, ani „proti“. Něco takového je zcela mimo způsob duchovně-vědeckého uvažování.

Může se zavádět sebevíc zlepšení k ochraně nějaké dělnické třídy a tím jistě mnoho přispět k povznesení životní situace té či oné skupiny lidí: podstata vykořisťování se tím nezmění. Neboť ta závisí na tom, že člověk získává produkty práce druhého člověka z hlediska vlastního prospěchu. Ať už mám mnoho nebo málo: používám-li toho, co mám k uspokojení vlastního prospěchu, tu ten druhý musí být vykořisťován. I když při zachování tohoto hlediska jeho práci chráním, stalo se tím něco pouze zdánlivě. Platím-li práci druhého draž, pak zato musí draž platit i moji práci, nemá-li zlepšené postavení jednoho způsobit zhoršení postavení toho druhého.

Ať to vysvětlí druhý příklad. Koupím-li továrnu, abych tím získal co nejvíce pro sebe, vynasnažím se najmout pracovní síly co nejlevněji a tak dále. Všechno, co se děje, bude se dít z hlediska osobního vlastního prospěchu. Koupím-li továrnu proto, abych 200 lidí co nejlépe zaopatřil, budou mít všechna moje opatření jiné zabarvení. – Prakticky se dnes zajisté nebude druhý případ příliš mnoho lišit od prvního. To však záleží toliko na tom, že jeden nesobecký člověk nemůže příliš mnoho ve společenství, které je celkem vybudováno na vlastním prospěchu. Věc by však vypadala zcela jinak, kdyby nezištná práce byla všeobecná.

„Prakticky“ myslící bude přirozeně toho názoru, že pouhým „dobrým smýšlením“ si přece nikdo nemůže zjednat možnost, svým dělníkům dopomoci k lepším mzdovým podmínkám. Neboť blahovůlí nezvýšíme přece výtěžek svého zboží, a bez toho nemůžeme ani pro dělníka opatřit lepší podmínky. – A právě na tom záleží, že tato námitka je naprosto mylná. Všechny zájmy a tím všechny životní poměry se změny, když při získávání nějaké věci nemáme už na zřeteli sebe, nýbrž ty druhé. K čemu musí přihlížet někdo, kdo může sloužit pouze svému vlastnímu blahu? Přece k tomu, aby co nejvíce získal. Jak musí pracovat druzí, aby uspokojili jeho potřeby, k tomu přihlížet nemůže. Tím tedy musí rozvíjet své síly v boji o bytí. Založím-li podnik, který má co nejvíc vynést mně, neptám se, jak mají být uvedeny do pohybu pracovní síly, které pro mne pracují. Když ale vůbec neběží o mne, ale pouze o hledisko, jak moje práce slouží druhému, potom se všechno změny. Potom mne nic nenutí, abych podnikal něco, co pro druhého může být ke škodě. Potom své síly nedávám do svých služeb, nýbrž do služeb druhých. A to způsobí zcela jiný rozvoj sil a schopností lidí.

III.

Roberta Owena lze v jistém smyslu označit jako génia praktického sociálního působení. Měl dvě vlastnosti, které toto označení mohou opravňovat: uvážlivý pohled na sociálně prospěšná zařízení a ušlechtilou lásku k lidem. Stačí, podíváme-li se na to, co na základě obou těchto schopností vykonal, abychom správně zhodnotili celý jejich

význam. Vybuďoval v New Lanark vzorná průmyslová zařízení a zaměstnával přitom dělníky tak, že měli nejen bytí, důstojné člověka v materiálním vztahu, ale že také žili v morálně uspokojivých poměrech. Osoby, sem sesbírané, byly zčásti zchátralé, oddané pití. Mezi takové zařazoval lepší elementy, jež svým vzorem působily na jiné. A tak docházelo k nejpříznivějším výsledkům. Co se zde Owenovi podařilo, činí nemožným stavět jej na stejný stupeň s více nebo méně fantastickými „napravovateli světa“, tak zvanými utopisty. Setrval v rámci prakticky proveditelných zařízení, o nichž může také každý člověk, jenž se neoddává snění, předpokládat, že zprvu v jisté omezené oblasti odstraní ze světa lidskou bídu. Také to není neprakticky myšleno, chováme-li víru, že by taková malá oblast mohla působit jako vzor a pozvolna by mohla v sociálním směru podněcovat zdravý vývoj lidského údělu.

Takto asi uvažoval Owen. Proto se odvážil na své nastoupené dráze učinit ještě další krok kupředu. V r. 1824 začal v oblasti Indiany v Severní Americe vytvářet jakýsi malý vzorový stát. Získal území, na němž chtěl založit lidské společenství, vybudované na svobodě a rovnosti. Všechno bylo zařazeno tak, že vykořisťování a zotročování nebylo možné. Kdo přistupuje k takovému úkolu, musí si přinést ty nejkrásnější sociální ctnosti: touhu, učinit své bližní šťastné, a víru v dobro lidské přirozenosti. Musí být toho mínění, že chuť k práci se v této lidské přirozenosti vyvine zcela sama od sebe, bude-li požehnání této práce zajištěno přiměřenými zařízeními. V Owenovi byla tato víra tak silná, že to musely být velmi špatné zkušenosti, které touto vírou začaly viklat.

A tyto špatné zkušenosti skutečně nastaly. Po dlouhých ušlechtilých snahách musel Owen doznat, že „s uskutečňováním takových kolonií musíme vždycky ztroskotat, nezměníme-li nejprve obecné mravy; a že by mělo větší cenu, působit na lidstvo cestou teoretickou než cestou praktickou.“ – K tomuto názoru přiměla tohoto sociálního reformátora skutečnost, že bylo dost lenochů, kteří chtěli práci přenášet na své bližní, z čehož musely následovat hádky, boje a nakonec krach kolonie.

Owenova zkušenost může být poučná pro všechny, kteří se skutečně chtějí učit. Může vést od všech uměle vytvořených a uměle vymyšlených zařízení pro blaho lidstva k plodné sociální práci, která počítá s pravou skutečností.

Svou zkušeností mohl být Owen důkladně vyléčen z víry, že všechna lidská bída je způsobena jen „špatnými zařízeními“, v nichž lidé žijí, a že dobrota lidské přirozenosti se už projeví sama od sebe, jestliže se tato zařízení zlepší. Musel se přesvědčit o tom, že dobrá zařízení se vůbec dají uchovat jen tehdy, jsou-li na nich zúčastnění lidé vlivem své vnitřní přirozenosti ochotni je uchovat, lpí-li na nich s vřelou účastí.

Mohli bychom teď především myslet na to, že je nutné, lidi, jimž chceme taková zařízení zjednat, teoreticky na to připravit. Třeba tím, že jim vysvětlíme správnost a účelnost těchto opatření. Pro nezaujatého vůbec to není tak vzdálené, něco takového vyčíst z Owenova vyznání. A přesto můžeme ke skutečně praktickému výsledku dospět jen tehdy, vnikneme-li do věci hlouběji. Musíme od pouhé víry v dobro lidské přirozenosti, jež Owena zklamala, postoupit ke skutečnému poznání člověka. Všechna jasnost, kterou si kdy lidé mohli osvojit o tom, že některá zařízení jsou účelná a mohou být pro lidstvo požehnáním – všechna tato jasnost nemůže trvale vést k žádoucímu cíli. Neboť takovým jasným názorem, nebude moci člověk získat vnitřní popudy k práci, když se na druhé straně uplatňují u něho pud, založený v sobectví. Toto sobectví je už zatím částí lidské přirozenosti. A to vede k tomu, že se sobectví v citu člověk ozve, má-li člověk ve společnosti s jinými pospolu žít a pracovat. S jistou nutností vede to k tomu, že v praxi bude většina považovat za nejlepší takové společenské zařízení, jimž

jednotlivec může nejlépe uspokojovat své potřeby. Tak se vlivem sobeckých citů vytváří sociální otázka zcela přirozeně do podoby: jaká společenská zařízení je třeba učinit, aby každý mohl mít pro sebe výtěžek své práce? A zejména v naší materialisticky uvažující době počítá jen menšina s jiným předpokladem. Jak často slyšíme jako samozřejmou pravdu, že je nesmyslem sociální řád, jenž má být vybudován na blahovůli a soucitu k lidem. Spíše se počítá s tím, že celek lidského společenství může prospívat nejlépe, může-li jednotlivec také shrábnout „celý“ výtěžek své práce nebo co největší jeho část.

Právě opaku toho učí duchovní věda, založená na hlubším poznání člověka a světa. Ukazuje právě, že všechna lidská bída je zřejmě důsledek sobectví, a že v nějakém lidském společenství musí zcela nutně nastat bída, chudoba a nouze, zakládá-li se toto společenství nějakým způsobem na sobectví. Abychom to nahlédli, k tomu ovšem patří hlubší poznatky než ty, které tu a tam plují pod vlajkou sociální vědy. Tato „sociální věda“ počítá právě jen se zevní stránkou lidského života, nepočítá však s jeho hlouběji ležícími silami. U většiny současných lidí je dokonce velmi obtížné probudit v nich i jen cit pro to, že by se mohlo mluvit o takových hlouběji spočívajících silách. Považují za nepraktického fantistu toho, kdo k nim nějak přistupuje s takovými věcmi. Jenže ani zde se nedá učinit alespoň pokus, vyvinout sociální teorii, vybudovanou na hlouběji ležících silách. Neboť to by vyžadovalo podrobného díla. Lze udělat jen jedno: Poukázat na pravé zákony lidské spolupráce a ukázat, jaké rozumné sociální úvahy se vyskytují pro znalce těchto zákonů. Věci může zcela porozumět jen ten, kdo si získá chápání světa, jež je založeno na duchovní vědě. A právě na zprostředkování takového chápání světa pracuje přece celý tento časopis. („*Lucifer-Gnosis*“). Nelze to očekávat od jednoho článku o „sociální otázce“. Jeho úkolem může být jedině: z duchovně-vědeckého stanoviska ostře osvětlovat tuto otázku. Přece však zde budou osoby, které vycítí směr toho, co bude zcela krátce podáno a co není možné podrobně vylíčit.

Hlavním sociálním zákonem, jež vykazuje duchovní věda, je tento: „Blaho společenství spolupracujících lidí je tím větší, čím méně jednotlivec požaduje výtěžky svých výkonů pro sebe, to znamená, čím více těchto výtěžků předává svým spolupracovníkům, a čím více jsou jeho vlastní potřeby uspokojovány nikoli z jeho výkonů, ale z výkonů těch druhých.“ Všechna zařízení ve společenství lidí, která tomuto zákonu odporují, musí za delšího trvání někde vyvolat bídu a nouzi. – Tento hlavní zákon platí pro sociální život tak výlučně a nutně, jak jen nějaký přírodní zákon platí vzhledem k nějaké určité oblasti přírodních účinků. Nesmíme si však myslet, že stačí, uplatňujeme-li tento zákon jako obecně morální, nebo že bychom jej chtěli třeba převést do smýšlení, aby každý pracoval ve službě svým bližním. Ne, ve skutečnosti žije zákon jen tak, jak žít má, když se nějaké skupině lidí podaří vytvořit taková zařízení, že nikdy nemůže někdo požadovat plody své vlastní práce pro sebe, ale že co možná beze zbytku přicházejí k dobru všem. On sám musí být zato zase udržován prací svých bližních. Záleží tedy na tom, že pracovat pro bližní a docílit určitého příjmu jsou dvě vzájemně zcela oddělené věci.

Ti, kteří se domýšlejí, že jsou „praktickými lidmi“, budou mít – v tom se duchovní badatel neoddává klamu – pro tento „děsný idealismus“ pouze úsměšek. A přesto je onen zákon praktičtější než jakýkoli jiný, jaký kdy „praktikové“ vymysleli nebo uskutečnili. Kdo totiž život skutečně zkoumá, shledá, že každé lidské společenství, jež někdo existuje nebo jen někdy existovalo, má dvojí zařízení. Jedna z obou těchto částí odpovídá tomuto zákonu, druhá mu odporuje. Tak to totiž musí být všude, lhostejno, zda lidé chtějí nebo nechťejí. Každé obecnství by se totiž ihned rozpadlo, kdyby práce

jednotlivců nepřipadala celku. Avšak lidské sobectví už odjakživa tento zákon také mařilo. A jedině to, co takto vzcházelo ze sobectví, odjakživa způsobovalo nouzi, chudobu a bídu. To však přece neznamená nic jiného, než že pokaždé se musí projevit jako nepraktická ta část lidských zařízení, která „praktikové“ uskutečňují tak, že se přitom počítá buď s vlastními nebo cizím sobectvím.

Přirozeně nemůže jít pouze o to, abychom takový zákon uznali, ale opravdová praxe začíná otázkou: jak se dá uskutečnit? Je jasné, že tento zákon nevyjadřuje nic menšího než toto: blaho lidí je o to větší, oč menší je sobectví. Při uskutečňování jsme tedy odkázáni na to, že máme co činit s lidmi, kteří se vymaňují ze sobectví. To však je prakticky zcela nemožné, je-li míra štěstí a neštěstí jednotlivce určována jeho prací. Kdo pracuje pro sebe, musí pozvolna propadnout sobectví. Jen kdo zcela pracuje pro druhého, může se stát postupně nesobeckým pracovníkem.

K tomu je však nutný jeden předpoklad. Pracuje-li člověk pro druhého, pak v tomto druhém musí spatřovat důvod své práce; a má-li někdo pracovat pro celek, pak musí vnímat a cítit hodnotu, podstatu a význam tohoto celku. Může to jen tehdy, je-li tento celek něco ještě zcela jiného, než více nebo méně neurčitý souhrn jednotlivých lidí. Tento celek musí být naplněn skutečným duchem, na němž se každý podílí. Musí být takový, že každý si říká: je správný, a já chci, aby takový byl. Celek musí mít duchovní poslání; a každý jednatel musí chtít přispívat, aby toto poslání bylo naplněno. Všechny neurčité abstraktní ideje pokroku, o nichž se obvykle mluví, nemohou takové poslání představovat. Vládou-li jen ty, to bude jednatel pracovat zde, nebo skupina tam, aniž by měli přehled o tom, k čemu je jejich práce nějak užitečná jinak než, že sami a jejich příslušníci, nebo třeba ještě zájmy, na nichž právě lpí, mají svůj prospěch. – Až dolů k jednotlivci musí žít tento duch celku.

Dobrému se odevždy dařilo jen tam, kde byl nějak splněn život ducha celku. Jednotlivý občan starověkého řeckého města, ba i občan svobodného města ve středověku měl přinejmenším něco jako nejasný cit, jímž vnímal tohoto ducha celku. Zde se nedá namítat, že např. přiměřená zařízení v Řecku byla možná jen proto, že tu existovala armáda otroků, kteří vykonávali práci za „svobodné občany“ a kteří byli k tomu donucováni nikoli duchem celku, ale nátlakem svých pánů. – Z tohoto příkladu se můžeme naučit jen jednomu, že lidský život podléhá vývoji. Dnes se lidstvo právě dostalo na stupeň, kde není možné řešení otázky společnosti, jaké vládlo ve starém Řecku. Ani neušlechtilejší Řekové nepovažovali otroctví za bezpráví, ale za lidskou nutnost. Proto mohl např. velký Platon stanovit ideál státu, v němž se duch celku naplňuje tím, že většina pracujících lidí je menšinou rozumných lidí přinucována k práci. Avšak úkolem přítomnosti je, dostávat lidi do takové situace, že každý vykonává práci pro celek ze svého nejvnitřnějšího popudu.

Proto by nikdo neměl myslet na to, hledat řešení sociální otázky, platné pro všechny časy, nýbrž jen na to, jak se musí utvářet sociální myšlení a působení s ohledem na bezprostřední potřeby přítomnosti, v níž žije. – Dnes vůbec nemůže jednatel vymyslet něco teoretického nebo převést do skutečnosti, co jako takové by mohlo vyřešit sociální otázku. K tomu by musel mít moc, vnutit nějaký počet lidí do jím vytvořených poměrů. Vůbec se nedá pochybovat o tom, že měl-li by Owen moc nebo vůli, všechny lidi ve své kolonii přinutit k jejich práci, pak by se věc musela dařit. Jenže o takový nátlak nemůže jít právě v přítomnosti. Musí se zjednat možnost, že každý dělá dobrovolně to, k čemu je povolán podle svých schopností a sil. Ale právě z toho důvodu nikdy nemůže jít o to, že by se ve smyslu shora uvedeného Owenova vyznání mělo na lidi působit „v teoretickém

smyslu“ tak, že se jim zprostředkuje pouhý názor na to, jak se dají ekonomické poměry nejlépe zařídit. Střízlivá ekonomická teorie nemůže být popudem proti sobeckým mocnostem. Taková ekonomická teorie může masám po nějakou dobu propůjčit určitý rozmach, jenž se zdánlivě podobá idealismu. Avšak trvale nemůže taková teorie nikomu prospět. Kdo mase lidí naočkuje takovou teorii, aniž by jí dal něco skutečně duchovního, prohřešuje se na samém smyslu lidského vývoje.

Co jediné může pomoci, je duchovní světový názor, jenž se sebou samým, tím, co dovede poskytnout, vžívá do myšlenek, do citů, do vůle, zkrátka do celé duše člověka. Owenova víra v dobro přirozenosti člověka je pouze zčásti správná, avšak na druhé straně je jednou z nejhorších iluzí. Je správná potud, nakolik v každém člověku dřímá „vyšší vlastní já“, které lze probudit. Avšak ze své dřímoty může být vyproštěno chápáním světa, jež má shora jmenované vlastnosti. Když potom přivedeme lidi do zařízení, jak je vymyslel Owen, bude společenství prospívat v nejkrásnějším smyslu. Shromáždíme-li však lidi, kteří takové chápání světa nemají, pak to dobré v zařízeních se dříve či později nutně musí zvrátit v to špatné. U lidí, u nichž není k duchu zaměřené chápání světa, musí totiž nutně právě ta zařízení, která podporují hmotný blahobyt, také vystupňovat sobectví a tím postupně vyprodukovat bídu, nouzi a chudobu. – Je totiž v nejvlastnějším smyslu slova správné: můžeme pomoci jen jednotlivci, opatříme-li mu pouze chléb; celku můžeme opatřit chléb jen tím, dopomůžeme-li mu k chápání světa. Nebylo by totiž také vůbec k ničemu, kdybychom chtěli z celku každému opatřit chléb. Po nějaké době by to přece muselo vést k tomu, že zase mnozí budou bez chleba.

Poznání těchto zásad odnímá ovšem jistým lidem, kteří se prohlašují za obšťastňovatele lidu, leckterou iluzi. Neboť dělá z práce na sociálním blahu značně obtížnou věc. A ještě k tomu takovou, v níž se dají úspěchy za jistých poměrů sestavovat jen ze zcela malých dílčích úspěchů. Většina z toho, co dnes celé politické strany vydávají za léčebné prostředky v sociálním životě, ztrácí svoji hodnotu, ukáže se jako planý klam a plané mluvení, bez dostačující znalosti lidského života. Žádný parlament, žádná demokracie, žádná masová agitace, nic z toho nemůže mít význam pro hlubší pohled, porušuje-li shora vyslovený zákon. A toto všechno může příznivě působit tehdy, chová-li se to ve smyslu tohoto zákona. Je nedobrou iluzí věřit, že nějací poslanci národa v nějakém parlamentu mohou nějak přispět blahu lidstva, nepůsobí-li ve smyslu hlavního sociálního zákona.

Kdekoli se tento zákon projeví, když kdokoli působí v jeho smyslu, nakolik je mu to možné na místě, na něž je postaven ve společenství lidí: bude dosaženo dobra, a byť by to bylo v jednotlivém případě v sebemenší míře. A pouze z jednotlivých působení, jež se takto uskutečňují, se skládá celkový prospěšný sociální pokrok. – Stává se ovšem také, že v jednotlivých případech mají větší lidská společenství zvláštní vlohu, docílit s jejich pomocí v naznačeném směru většího úspěchu najednou. Už také i teď existují jistá lidská společenství, v jejichž vlohách se něco takového připravuje. S jejich pomocí umožní lidstvu učinit téměř skok v sociálním vývoji. Duchovní věda zná taková lidská společenství; avšak nemůže být jejím úkolem mluvit o takových věcech veřejně. – A jsou také prostředky, jak větší masy lidí připravovat na takový skok, uskutečnitelný už v dohledné době. Co však může učinit každý, je, že ve své oblasti bude působit ve smyslu zmíněného zákona. Není na světě pro nějakého člověka postavení, v němž by to nebylo možné: byť by bylo zdánlivě sebevíc bezvýznamné nebo sebevíc vlivné.

Nejdůležitější ovšem je, aby každý hledal cestu k chápání světa, která směřuje k pravému poznání ducha. Duchovně-vědecký směr se může stát takovým chápáním

pro všechny lidi, jestliže stále více nabývá podoby tak, jak to odpovídá jeho obsahu a vlohám v něm obsaženým. Jeho pomocí se může člověk dozvědět, že se na nějakém místě nebo v nějaké době nenarodil náhodou, ale že vlivem duchovního zákona příčin (karmy) je nutně postaven na místo, na němž se nalézá. Může uznat, že jeho oprávněný osud ho postavil do lidského společenství, v němž existuje. Také o svých schopnostech může zjistit, že mu nepřípadly slepě jen tak, ale že mají smysl v zákoně příčin. A toto všechno může uznat tak, že tento názor nezůstane pouze střízlivou věcí rozumu, ale že pozvolna naplňuje celou jeho duši vnitřním životem. Vynoří se v něm o tom pocit, že naplňuje vyšší smysl, pracuje-li ve smyslu svého místa ve světě a ve smyslu svých schopností. Z tohoto názoru nevyplyne stínový idealismus, ale mohutný podnět pro všechny jeho síly, a toto jednání v tomto směru bude považovat za něco tak samozřejmého, jako v jiném vztahu jídlo a nápoj. A mimo to pozná smysl, který je spojen se společenstvím lidí, jemuž náleží. Pochopí poměry, v nichž se jeho společenství lidí staví k jiným; a tak se jednotliví duchové budou slučovat v duchovně-vědecky zacíleném obraze o jednotném poslání celého lidského pokolení. A od lidského pokolení se může jeho poznání přenést k smyslu celého bytí Země. Pouze ten, kdo nepřistoupí na tímto směrem naznačené pojetí světa, může pochybovat o tom, že toto pojetí světa musí působit tak, jak to je zde naznačeno. Dnes ovšem má většina lidí malý sklon k tomu, zabývat se něčím takovým. Ale není možné, aby se správný duchovně-vědecký způsob představ stále více nešířil. A v té míře, jak se to děje, vystihnou lidé to správné, aby dosáhli sociálního pokroku. Nedá se o tom pochybovat z toho důvodu, protože údajně až dosud žádný světový názor nepřinesl lidstvu štěstí. Podle zákona vývoje lidstva nemohlo nikdy dříve nastat, co bude od nynějška možné pozvolna zprostředkovat všem lidem: pojetí světa s výhledem na naznačený praktický prospěch. Dosavadní pojetí světa byla přístupná pouze jednotlivým skupinám lidí. Co se však stalo v lidském pokolení dobrého, pochází přece z pojetí světa. K obecnému blahu může vést jen takové pojetí světa, které může zaujmout všechny duše a zanítit v nich vnitřní život. K tomu však bude duchovně-vědecký způsob představ schopen všude tam, kde odpovídá jeho vlohám. Přirozeně nesmí se pohled prostě zaměřovat na podobu, jakou tento způsob představ už má; aby řečené bylo uznáno za správné, je nutno uznat, že duchovní věda se musí ke svému vysokému kulturnímu poslání teprve vyvinout. Dosud ještě nemohla z více důvodů ukázat tvář, kterou jednou bude mít. Jedním z těchto důvodů je, že se nejprve musí někde uchytit. Proto se musí obracet na určitou skupinu lidí. Přirozeně nemůže to být žádná jiná než ta, která charakterem svého vývoje touží po novém řešení záhad světa a která předběžným vzděláním osob, v ní sjednocených, může takové řešení pochopit a podílet se na něm. Duchovní věda musí samozřejmě svá zvěstování zatím odívat do takové řeči, aby byla přiměřená naznačené skupině lidí. Podle toho, jaké zde budou nadále podmínky, najde duchovní věda také vyjadřovací prostředky, aby oslovila i jiné kruhy. Pouze ten, kdo chce mít naprosto hotová, ztuhlá dogmata, může věřit, že současná forma duchovně-vědeckého zvěstování je trvalá, nebo dokonce jedinečně možná. – Právě že duchovní vědě nemůže jít o to, zůstat pouze teorií nebo pouze uspokojovat touhu po vědění, musí takovým způsobem pracovat pomalu. K jejím cílům patří právě charakterizovaná praktická stránka pokroku lidstva. Tento pokrok lidstva může však způsobit jen tím, že k tomu vytvoří skutečné podmínky. A tyto podmínky nelze zjednat jinak, než že bude získáván člověk za člověkem. Jedině když lidé chtějí, kráčí svět kupředu. Aby ale chtěli, k tomu je u každého zapotřebí vnitřní duševní práce. A tu lze konat jen krok za krokem. Kdyby tomu tak nebylo, pak by

i duchovní věda uváděla v sociální oblasti přeludy a nevykonávala by praktickou práci. Příště se budeme zabývat dalšími podrobnostmi.

Poznámka:

Články „Duchovní věda a sociální otázka“ vyšly 1905 nejprve v časopise „Lucifer-Gnosis“, jež vydával Rudolf Steiner. Čtenáři tohoto časopisu byli převážně členy tehdejší Theosofické společnosti. Články vyvolaly tak malý zájem a porozumění, že k ohlášenému pokračování nedošlo. Teprve po První světové válce se v souvislosti s hnutím trojčlennosti a dílem „Základní body sociální otázky“ (Die Kernpunkte der sozialen Frage) pozornost opět obrátila k těmto článkům a vyšly 1928 v týdeníku „Anthroposofie“, 1941 v brožuře, kterou vydal Roman Boos, a 1957 je vydala správa pozůstalosti Rudolfa Steinera. Změna slov „theosoficky“ v „duchovně-vědecky „ vyšla z ustanovení samého Rudolfa Steinera.

Další knihy a přednášky Rudolfa Steinera o sociální otázce vyšly v nakladatelství „Rudolf Steiner“, Dornach, Švýcarsko.